

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACISI OLIY VA ЎRTA MAHSUS TABLIM
VAZIRLIGI
MINISTERTVO VYSHEGO I SREDNEGO SPECIALNOGO
OBRAZOVANIYA RESPUBLIKI UZBEKISTAN**

**TASHKENTSKIY GOSUDARSTVENNIY EKONOMICHESKIY
UNIVERSITET**

TOHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

**ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА
МЕНЕЖМЕНТ ВА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ АҲАМИЯТИ**

халқаро илмий-амалий конференцияси маъруза тезислари тўплами

**Ўзбекистон, Тошкент ш.,
2020 йил 20 май**

ривожлантириш масалалари деярли ўрганилмаган. Бугунги кунда корпоратив ишлаб чиқаришни бошқариш бу корпоратив муносабатларнинг бир қисми ҳисобланади. Корпоратив бошқарув сиёсатининг муҳим йўналишларидан бири жамият фаолиятини ахборот билан тўлиқ таъминлаш ҳисобланади.

Рақамли иқтисодиётнинг шаклланиши ва ривожланиши шароитида корпоратив бошқарув усули асосидаги ишлаб чиқаришнинг ўрни беқиёсдир. Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, замонавий йирик корхона ва ташкилотларнинг деярли барчаси корпоратив бошқарув усуллари ва тамойиллари асосида фаолият юритади. Бу, ўз навбатида, мазкур тизимда замонавий бошқарув усуллари самарали жорий этиш ва хусусан, рақамли иқтисодиёт талабларидан келиб чиқиб, фаолият юритишни талаб этади.

Умумий хулоса ўрнида таъкидласак, айтиш мумкинки, рақамли иқтисодиётни шакллантириш шароитида корпоратив ишлаб чиқаришни бошқаришни такомиллаштириш учун комплекс ёндашув зарур. Ушбу нуқтаи назардан корпоратив ишлаб чиқаришни бошқаришнинг такомиллаштириш самарадорлигини ошириш учун қуйидаги таклифларни келтириб ўтишимиз мумкин:

- бошқаришнинг ташкилий тузилиши ва функцияларини қайтадан кўриб чиқиш ва тўғри йўлга қўйиш;
- корхона тасарруфидаги ва инвестиция маблағларини самарали жалб этиш ҳисобига молиявий барқарорлигини таъминлаш;
- илғор техника ва технология билан қайта жиҳозлаштириш ва янгилаш ишлари самарадорлигини таъминлаш;
- жаҳон интеграцияси ва бу орқали жаҳон бозорига кириб боришни жадаллаштириш;
- ишлаб чиқариш кучларини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш ва чет эл инвестицияларини жалб этишни амалга ошириш;
- корхона хўжалик фаолиятини юритишда стратегик менежмент усуллари самарали фойдаланиш;
- “очиқлик”, шаффофлик” ва “адолатлилик” каби тамойилларга амалда риоя қилишга эришиш ва ҳоказо.

*К.З. Хомитов, и.ф.д., профессор,
ТМИ*

ГАРОВ ОБЪЕКТИ ВА МУЛК ҚИЙМАТИНИ БАҲОЛОВЧИЛАР ФУҚАРОЛИК ЖАВОБГАРЛИГИНИ СУҒУРТАЛАШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ПФ-4947-сонли фармони билан тасдиқланган “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”да иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари кўрсатиб берилган. Хусусан,

қимматли қоғозлар, суғурта, лизинг, баҳолаш ва бошқа молиявий хизматларнинг ҳажмини, уларнинг янги турларини жорий қилиш ва сифатини ошириш ҳисобига кенгайтириш, шунингдек, хусусийлаштиришни янада жадаллаштириш, тадбиркорлик фаолияти тўсиқларини батамом бартараф этиш, уларнинг молиявий, айниқса, кредит маблағларига бўлган эҳтиёжини тўлиқ қондиришни таъминлашга алоҳида эътибор қаратилган.

Бунда тижорат банклари томонидан бериладиган кредитнинг таъминоти сифатида гаровга қўйилган мол-мулкнинг сифати, унинг баҳолаш ташкилотлари томонидан ҳолисона баҳоланганлиги ҳамда гаров объекти суғуртасининг талаб даражасида амалга оширилиши муҳим аҳамият касб этади.

Бу, ўз навбатида, суғурталовчилар томонидан кўрсатиладиган суғурта хизматлари доирасини кенгайтиради ва хизматлари сифатини яхшилайти. Мазкур чора-тадбирларнинг амалга оширилиши баҳоловчилар фаолиятини мажбурий суғурта қилишга ҳам жуда катта имкониятлар яратади.

Шунингдек, акциядорлик тижорат банклари кредит портфелини таҳлил этиш натижасида шуни аниқлаш мумкинки, кредит портфелида гаров асосида кредит бериш нисбатан салмоқли улушни эгаллайди. Табиийки, бунда гаровга қўйилган мол-мулк юқори ликвидли ва харидоргир бўлса, бошқа таъминот турларига қараганда ишончли ҳисобланади.

Аммо гаров таъминотини баҳолаш ва суғурталашда қатор муаммолар мавжуд. Хусусан, банк кредитини ўз вақтида қайтариб бермаганлиги учун гаровга қўйилган мол-мулкларни тижорат банклари балансига олиш ҳолатлари ҳамон учрапти. Энг ачинарлиси, бу мол-мулклар ликвидли бўлмаганлиги учун уни қисқа муддатларда сотиш имконияти бўлмаяпти.

Аммо барча тижорат банкларининг кредит сиёсатидан бизга маълумки, гаров таъминотини баҳолашда ички ва ташқи баҳоловчилар бўлади.

Ташқи баҳоловчилар сирасига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- техник-инвентаризация бўлимлари (фуқароларга тегишли уй-жой ва иншоотлар гаровга қўйилганда);
- Ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими (яшаш учун мўлжалланмаган бинолар гаровга қўйилганда);
- “Автотеххизмат” ташкилотлари (автомобиль транспортлари гаровга қўйилганда);
- Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги ҳузуридаги кўчмас мулкларни баҳолаш агентлиги;
- мустақил баҳоловчи ташкилотлар (фирмалар).

Бугунги амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, айрим ҳолатларда гаровга қўйилган мол-мулкни баҳолаш бўйича туман ёки шаҳар техник инвентаризация, Ер ресурслари ва давлат кадастри хизмати томонидан қарз олувчи томонидан тақдим этилган ҳужжатлар гаровга қўйилган мол-мулкнинг бозор қийматини тўлиқ акс эттирмайди. Баъзан қарз олувчи бу ташкилотлар билан келишишган ҳолда гаров қийматини сунъий равишда ошириш ҳолатлари ҳам йўқ эмас. Ҳолбуки, бундай “келишишлар” кредитлар қайтарилмаган тақдирда банклар учун қимматга тушиши мумкин.

Мазкур муаммонинг нечоғлиқ аҳамиятли эканлигини эътиборга олган ҳолда, республика минтақаларида, айниқса, туман ва шаҳар даражаларида мустақил баҳоловчилар фаолияти транспарентлиги (шаффофлиги)ни баҳоланадиган мулк объектига адолатли қийматни ўрнатиш ва томонларнинг ўзаро манфаатдорлигини таъминлаш асосида янада ошириш лозим. Бу, ўз навбатида, баҳоловчи ташкилотлар ўртасида рақобат муҳитини кучайтиради ва кўрсатилган хизмат сифатини янада оширади. Шу билан бир қаторда баҳоловчи ташкилотларни ташкил этишга хорижий инвесторларни ҳамда халқаро баҳоловчи сертификатига эга бўлган ходимларни жалб этиш мазкур йўналишда халқаро стандартларга мувофиқ келувчи баҳолаш хизматларини кўрсатиш имкониятини беради.

Ҳозирги пайтда гаровга қўйилган мол-мулк суғуртасини тегишли суғурта турини ўтказишга лицензияси мавжуд бўлган ҳар қандай суғурта ташкилоти амалга оширишга ҳақли. 2018 йилнинг 1 февраль ҳолатида 27 та суғурта ташкилоти суғурта фаолиятини амалга ошириш бўйича лицензияга эга. Сиртдан қараганда, унчалик ҳам мураккаб кўринмайдиган гаров таъминоти билан боғлиқ муносабатларда етарли даражада муаммолар мавжуд.

Бугунги кунда тижорат банклари ўзларининг кредит рискларини пасайтириш мақсадида қарз олувчининг гаровга қўйилган мулкани суғурталашни талаб этади. Бундай амалиёт тижорат банклари учун муҳим аҳамиятга эга. Чунки банк қарздор бажариши лозим бўлган мажбуриятнинг рискин камайтирган ҳолда юзага келиши билан боғлиқ бўлган жавобгарликни суғурталовчига ўтказмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Баҳолаш фаолияти тўғрисида”ги қонунининг 19-моддаси “баҳолаш фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгар” деб номланиб, унда баҳолаш фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўлади. Мазкур моддага асосан баҳоловчи ташкилот шартномани бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида буюртмачига зарар етказилганлиги учун унинг олдида жавобгар бўлади. Шунингдек, буюртмачига етказилган зарарнинг, шу жумладан, бой берилган фойданинг ўрни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда, баҳоловчи ташкилот томонидан қопланиши керак бўлади.

Шу билан бир қаторда баҳоловчи объектни баҳолашни сифатсиз ўтказганлиги ёки лозим даражада ўтказмаганлиги, махфий маълумотларни ошкор этганлиги натижасида етказилган зарар ёки баҳоловчи ташкилотнинг зарар кўришига олиб келган бошқа хатти-ҳаракатлар учун баҳоловчи ташкилот олдида қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгар бўлади.

Баҳоловчи ташкилотларнинг фуқаролик жавобгарлигини суғурта қилиш 1999 йил 19 июлида қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Баҳолаш фаолияти тўғрисида”ги қонуни, 2002 йил 5 апрелида қабул қилинган “Суғурта фаолияти тўғрисида”ги қонуни ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 1 июндаги “Баҳолаш хизматлари бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3764-сонли қарорига асосан

тартибга солиб борилади. Жумладан, қарорнинг 5-бандида: баҳоловчи ташкилотнинг жавобгарлигини суғурта қилиш шартномаси амал қилиши даврида суғурта ҳодисаси содир бўлган тақдирда суғурталовчининг суғурта қопламаси тўловини амалга ошириши юзасидан мажбурияти бўйича суғурта пули:

- кўчар мулкни баҳолаш учун – қимматли қоғозлар, улушлар, интеллектуал мулк объектлари ва бошқа номоддий активлар бундан мустасно – энг кам иш ҳақининг 2 000 бараваридан;

- кўчмас мулкни баҳолаш учун – мулкый комплекс сифатидаги корхона бундан мустасно – энг кам иш ҳақининг 2 500 бараваридан;

- бизнесни (мулкый комплекс сифатидаги корхона, барча турдаги моддий ва номоддий активларни) баҳолаш учун – энг кам иш ҳақининг 3 000 бараваридан кам бўлмаслиги керак, деб белгиланган. Шу билан бирга, баҳоловчи ташкилотларда баҳоловчиларнинг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашни нафақат давлат суғурта компаниялари томонидан, балки нодавлат суғурта ташкилотлари орқали ҳам ташкил этиш керак. Бу эса бир томондан, суғурта ташкилотлари ўртасида соғлом рақобатни ривожлантирса, иккинчи тарафдан баҳолаш жараёнида битим томонлари манфаатини ҳимоя қилади.

Умуман, ҳозирги кунда мамлакатимизда изчил олиб борилаётган кенг кўламли ислохотларнинг бир бўлаги сифатида баҳолаш фаолиятини тартибга солувчи мустаҳкам ҳуқуқий база шакллантирилди, соҳани фаол ривожлантириш учун иқтисодий рағбатлантириш воситалари яратилди, лицензиялар бериш тартиби сезиларли даражада соддалаштирилди. Баҳолаш хизматлари бозорини ривожлантириш, амалга ошириладиган баҳолаш ишларининг натижалари ва ҳолислиги учун жавобгарликни ошириш, хусусан, баҳоловчи ташкилотнинг жавобгарлигини суғурта қилиш ишларини такомиллаштириш бўйича кенг кўламли ишлар қилинди.

S.I. Shukurov,
Independent researcher, TSUE

THE IMPORTANCE OF HOUSEHOLD BANKING AND DIGITAL ECONOMY IN LOW-TRUST NATIONS

Restructuring and reorganization of corporations and banking systems have been actively carried out for the last three years in Uzbekistan. Amidst global pandemic with the “COVID-19” virus, the economies of the world’s greatest states have been collapsing in banking and financial sectors. Due to globalization and internationalization, the world economy has experienced various cycles of economic clashes among nations. In the 21st century, the dynamics of globalization have affected the economies of the third world countries too. In Central Asia, Uzbekistan is experiencing serious difficulties in shifting its society to the new non-paper payment systems – debit card program and household banking. Although debit cards